DEANUINSTITUHTTA

Luossabivddu ja čáhcegátsámekultuvrra diehtoguovddáš
Kunnskapssenter for laksefiske og elvesamisk kultur i Tana

Innspill fra DeanuInstituhtta til den planlagte «Villaksmeldingen» med hovedfokus på kunnskap og tradisjoner som en kan dokumentere i samisk språk

DeanuInstituhtta (Kunnskapssenter for laksefiske og elvesamisk kultur i Tana) har som formål å samle inn, dokumentere og publisere kunnskap om elvesamisk kultur. Denne kulturen har røtter helt tilbake til den gamle jakt- og fangstkulturen som de samiske siidaene (familieklan-grupper) utførte. Selv om elvesamisk kultur fra gammelt av har vært rettet inn mot laksefiske i elvene, har den i de seneste hundreårene også nyttiggjort seg av både jordbruk og reindrift. Med den krisesituasjon mht. laksefiske og forvaltningen av laksefisket i Tanaelva som vi nå opplever, har DeanuInstituhtta (DI) prioritert arbeidet med dokumentasjon av og forskning på laks og laksefisketradisjoner – ikke minst å registrere den unike og rikt utviklede terminologien som finnes på samisk i tilknytning til laks og laksefiske, samt forhold som har med elv, vannstand og naturforhold å gjøre. Dette gjelder ord og begreper som beskriver laksen, men det dreier seg også om stedsnavn, topografiske betegnelser, forestillinger, myter og fortellinger. Vårt fokus er på det næringsmessige ved fiske i elv og innsjø, men vi er også opptatt av den kulturelle og åndelige dimensjonen, og ikke minst av tilknytningen og tilhørigheten til landet som samer alltid har hatt til sine områder.

Alt dette er prioriterte områder for vår aktivitet, og – om vi tør å være så freidige – så er DI en av de få institusjonene med spesialkompetanse på det samiskspråklige området innenfor dette saks- og fagområdet. Det er samtidig en kunnskap som nå står i fare for å underkommuniseres, da den kulturelle biten av sakskomplekset ofte kommer i bakgrunnen i denne typen høringer og utredninger. Vi vil på det sterkeste understreke at for å opprettholde en levende og vital elvesamisk kultur, er det en livsnødvendighet å legge forholdene til rette for å kunne tradere videre til nye generasjoner den kunnskap og de livserfaringene som en finner i det elvesamiske språket, slik det er uttrykt gjennom arbeid, livspraksis, stedsnavn, myter og fortellinger. Dette arbeidet er av ytterst stor viktighet, og noe DI prioriterer høyt.

Med stengingen av Tanaelva for laksefiske over flere år er det ekstra maktpåliggende å kunne dokumentere og formidle alle typer tradisjonskunnskap som har tilknytning til Tanaelva og elvesamisk kultur, samt bidra til relevant forskning der den lokale kunnskapen er med som en legitim og fullverdig part. I dette arbeidet er DI en av få, og kanskje den

eneste institusjonen, som har samisk som sitt primære arbeids-, forsknings- og formidlingsspråk, og som tar utgangspunkt i det samiske perspektivet for all vår virksomhet. Fordi samfunnet mangler grunnleggende kunnskap om elvesamisk kultur, har DI også tatt på seg rollen som formidler av denne kunnskapen også på andre språk enn bare samisk, noe som bekreftes av våre rikholdige publikasjoner. På våre nettsider finner en også filmer med undertekst på norsk og engelsk (etter ønske og behov), samt artikler på de ulike språkene om aktuelle og relevante temaer som har med laks, laksefiske og elvesamisk kultur å gjøre.

Finansiering og ekstern virksomhet

DI har sin hovedfinansiering gjennom et årlig basistilskudd fra Sametinget. Utover det søker instituttet prosjektstøtte fra ulike hold til gjennomføring av oppdrag, men det er ingen tvil om at de økonomiske rammene setter klare begrensninger for instituttets aktivitet. Med større økonomiske ressurser kunne DI gjort mye mer enn i dag både når det gjelder innsamling og dokumentasjon, og ikke minst på formidling og forskningsdelen gjennom publikasjoner og produksjon av dokumentarfilmer og temahefter for både skole og allmennhet. Ikke minst kunne en utviklet instituttets nettsider til å bli en kunnskapsbase for både leg og lærd. Dette er et aspekt som vi håper departementet tar med i sine vurderinger av hvilke tiltak som må prioriteres når en nå ønsker innspill om villaksens ve og vel i Tanavassdraget. Laksens sentrale plass i den tradisjonelle elvesamiske kulturen kan nesten ikke overvurderes, så det er helt naturlig at dette har manifestert seg i terminologi, forestillinger og fortellinger i elvedalen. DI håper på støtte til innsamling, systematisering og publisering av denne typen immateriell kulturarv for barnehager, skoler, utdanningsinstitusjoner generelt og, ikke minst, for den brede offentlighet. En av de første tingene som DI ønsker å gjøre – gitt at vi får økonomisk støtte til å gjennomføre det – er å arrangere et samiskspråklig seminar om laks og laksefiske langs hele Tanaelva og i Tanafjorden, for å samle sammen den kompetansen om terminologi og tradisjoner som finnes på begge disse områdene. Dette seminaret håper vi å kunne gjennomføre allerede før påske i 2027.

DI er med i et internasjonalt forskningsprosjekt om laksens plass i to urfolkskulturer på hver sin side av Atlanterhavet, Mikmaq-folket i Nova Scotia i Canada og samene i Tanadalen. Prosjektet ledes fra Canada (Dalhousie universitetet i Nova Scotia) i samarbeid med UiT Norges arktiske universitet, men DI ønsker seg større ressurser på den fronten for bedre å kunne nyttiggjøre seg egen kompetanse innen tradisjons- og kulturkunnskap. Det er viktig i denne sammenheng å understreke behovet for at innsamlingsarbeid av tradisjonell kunnskap må prioriteres, da flere av de aktuelle personene – av begge kjønn – allerede er godt oppe i årene. Det er vårt håp at friske tilførte midler til DI vil gi oss bedre muligheter til å betjene både skoleverk og nærmiljøet, samt den lokale og nasjonale lakseforvaltningen med forskningsbasert informasjon samtidig som den tar vare på, utvikler og respekteter tradisjonell og erfaringsbasert kunnskap.

Satsingsområder som vi ønsker blir prioritert

- terminologi tilknyttet laks, laksefiske, elv, elvebåter, naturforhold, stedsnavn og topografiske navn, åndelige dimensjoner ved samisk naturbruk og resiproke relasjoner mellom mennesker, dyr og natur
- bosetningshistorie og næringstilpasninger i elvedalen
- elvedalens kulturhistorie
- elvebåtens historie, utforming og tilpasning til strømforhold og type båt til bruk i ulike næringssammenhenger
- korte biografier om kjente og viktige personer i Tanadalen, gjerne både i tekstformat og som film
- dokumentasjon av ulike nærings- og livspraksiser i dalen dokumentert gjennom film
- sieidier og kraftfulle steder av mytologisk interesse langs hele vassdraget
- styrking av nettsidene på samisk, norsk og engelsk som viktig medium for formidling
- vurdere å lage korte undervisningsopplegg på nett med basis i vår kompetanse

Publikasjoner, utstilling og nettsider

Å bruke instituttets språklige og kulturhistoriske kompetanse til å publisere mer på både samisk, norsk og engelsk om temaer som har med Tanavassdraget å gjøre. DI har allerede en ganske fyldig portefølje av bøker, hefter, artikler og filmer. Alt dette kan en finne mer informasjon om på nettsidene våre www.deatnu.net

DI har en utstilling på Láigoviesut i Fanasgieddi/ Båteng, der vi også leier kontorlokaler. Hovedutstillingen er nylig oppdatert og omhandler laks og laksefiske i Tanaelva.

Nettsidene til DI er under kontinuerlig utvikling. DI vil prioritere arbeidet med nettsidene framover, men også lage korte filmsnutter som er tilpasset ungdom og som legges ut på sosiale medier som ungdom bruker og ser på.

Etablering, adresse og webside

DI ble etablert i 2013, og er registrert i enhetsregisteret 07.12.2013, org.nr. 812 713 922. I 2023 ble DI registrert som aksjeselskap. Vår webadresse er: www.deatnu.net

DeanuInstituhtta, Báktegeaidnu 14, Fanasgieddi-Båteng, 9843 Deatnu-Tana.

Sieiddá, Tana 14.10. 2026

Harald Gaski

DI stivrajođiheaddji/ styreleder